

До 80-річчя Волинської трагедії

<https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.098>

УДК 94(477.8):930.1

Оксана КАЛІЩУК

докторка історичних наук, професорка, професорка кафедри історії України та археології,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки (Луцьк, Україна)

Kalishchuk.Oxana@vnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1272-7920>

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИНУЛОГО В УМОВАХ ЗМІНИ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

Мета — розглянути основні тенденції у вивченні Волинської трагедії вітчизняними й зарубіжними істориками. Осмислення процесу нагромадження наукових знань про взаємини обох держав і народів, які гальмували їх розвиток, окреслення перспективних напрямів подальших студій у зв'язку з генезою теоретико-методологічних засад досліджень виступає практичним та прикладним **завданням**. **Методологія** ґрунтується на комплексному використанні наукових принципів (історизм, неупередженість, системність, наступність), а також застосуванні загальнонаукових, міждисциплінарних, спеціально-історичних методів (історіографічний аналіз і синтез, історико-хронологічний, історико-порівняльний, системно-структурний, історико-генетичний, історико-типологічний) та підходів (системний, плюралістичний). **Наукова новизна** полягає у виокремленні на основі широкого кола історіографічних джерел етапів та напрямів / течій історіографії українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни. **Основні результати**. Вказано, що волинські події виявилися найбільшочішою сторінкою спільної українсько-польської минувшини. Подано погляди українських і польських істориків на

Цитування: Каліщук О. Українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни: інтерпретації минулого в умовах зміни геополітичних реалій. *Український історичний журнал*. 2023. № 4 (571). С. 98—112. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.098>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

проблему, проаналізовано основні тенденції й етапи вивчення Волинської трагедії. Констатовано, що на сьогодні історіографія нараховує сотні наукових розвідок, присвячених волинській проблемі, з різним рівнем наукової цінності та новизни. Вказано на диспропорційність, що стала виявом, з одного боку, неоднакової їх важливості для українських і польських істориків, а з іншого — інертності, шаблонності дослідницької діяльності. Подано не лише характеристики стану розвитку національних історіографій, а й визначено перспективні напрями. **Висновки.** Суперечливість підходів та інтерпретацій фактів і подій зумовлена належністю дослідників до різних наукових течій, шкіл, а також специфікою вподобань, поглядів, інтересів.

Ключові слова: *Волинська трагедія, українсько-польські відносини, Друга світова війна, історіографія.*

Історичну політику у Центральній Європі визначає важка, болісна пам'ять, яка не мала можливості належним чином проявитися впродовж пів століття після завершення Другої світової війни. Емоції, погляди, підходи щодо історичних травм ХХ ст. (Голодомор, Волинська трагедія, депортаційні акції) залишалися непропрацьованими, непроговореними, створили проблемне поле історичної пам'яті. Варто нагадати застереження С. Трояна, що переривання історичної пам'яті в епоху тоталітарних комуністичних режимів спричинило і значно більшу дистанцію, яку треба було пройти за короткий час для віднайдення точок дотику й порозуміння між різними баченнями історичного минулого [1, С. 32]. Фахове студювання подібних тем спеціалістами-істориками — важлива, необхідна (хоч і не достатня) умова подолання цього шляху.

Серед травм, які акумулювала спільна українсько-польська історія та які визначали (й визначають) сучасні міждержавні, міжнаціональні відносини України та Польщі, вирізняється Волинська трагедія. Саме навколо цієї теми тривали «війни пам'яті», що впливали на взаємини між обома народами й державами. Тож історики не могли бути осторонь. Волинська трагедія стала «полем змагань», і національні історіографії не пішли шляхом діалогу, а почали рух у напрямі безкомпромісного доведення власної історичної правди, документування та підрахунку взаємних кривд, образ, жертв [2, С. 24—36; 3]. За таких умов самокритичні оцінки часто-густо сприймалися як такі, що можуть бути використані на свою користь опонентом, а отже — небажані (тим паче за обставин, коли очевидна неможливість переконати іншу сторону у слухності «власної» інтерпретації).

Вибір і зміна термінології у випадку волинських подій слугують прикладом трансляції ідеологічних риторичних форм у науковий дискурс та їх повернення в ідеологічний, причому вже в науково-респектабельному вигляді. Водночас понятійне розмаїття, характерне для волинського дискурсу, лише підтверджує його складність і віддаленість перспективи досягнення узгодженої візії конфлікту, що розгорівся в роки Другої світової війни. У польській історіографії конфлікти на Волині часто називають «різаниною», «злочином», уживають дефініції «винищення», «екстермінація», «етнічна чистка». Усталеним стало поняття «геноциду», що викликало, викликає та ви-

кликатиме бурхливу реакцію української сторони. Натомість вітчизняні експертні середовища обирають менш емоційно забарвлені окреслення — «трагедія», «протистояння», «конфлікт».

Аналіз еволюції та змін наукових концепцій щодо українсько-польських взаємин у роки Другої світової (а вужче — Волинської трагедії) важливий з огляду не лише на наукову, а й суспільну значущість.

Історичні суперечки довкола волинських подій

І комуністична влада, і громадські діячі опозиції та діаспори України й Польщі впродовж 1940—1980-х рр. обрали модель замовчування щодо волинських подій. Комуністи не вважали за потрібне акцентувати увагу на конфронтації між українцями та поляками під час Другої світової війни, плекаючи міф про «братні народи» й не бажаючи говорити про «інші», нерадянські, антигітлерівські рухи опору. При цьому серед видань часів Польської Народної Республіки слід зауважити появу праці Я. Гергарда [4], в якій відтворювалася діяльність українського підпілля та перебіг конфлікту на теренах ПНР, і котра однозначно вплинула на хід дискусії щодо українсько-польських відносин у воєнні роки. Опозиціонери і прихильники, які прагнули українсько-польського порозуміння, кожен конфлікт намагалися перетворити на діалог, шукали точки дотику, намагаючись не роз'ятрювати ран. Тут варто згадати позицію авторів паризької «Культури» чи І. Лисяка-Рудницького. На переконання І. Цепенди, на тлі загальних пропагандистських підходів до цієї проблеми наукові праці польських фахівців комуністичних часів були насичені значним фактографічним матеріалом, що нерідко висвітлював ті сторінки історії ОУН та УПА, які в радянській історіографії ніколи не відображалися. Яскравим прикладом стала книжка «Дорога в нікуди» військових істориків А.Б. Щесняка й В.З. Шоти [5], котрі ставили собі за мету, як і їхні попередники, показати злочинність дій українських націоналістів [6, С. 693], однак «не могли оминати окремі правдиві факти з організаційної та бойової діяльності ОУН-УПА в Польщі». Осібно від інших (і водночас вписуючись у цю тенденцію) стоїть дослідження Р. Тожецького [7]. Підтримуючи позицію багатьох польських авторів щодо провини УПА як сильнішої сторони в масовому винищенні мирних польських мешканців Волині і Східної Галичини, історик усе ж схилився до думки, що керівництво ОУН та УПА не мало наміру фізично винищувати польське населення, лише вимагало від нього покинути українські етнічні землі, а підставою для конфлікту автор називав небажання як українців, так і поляків іти на компроміс у боротьбі за відновлення власної державності. Так чи інакше, перебіг ворожнечі між українцями та поляками на теренах, які опинилися у складі СРСР, практично не розглядався.

Після тривалого і впертого замовчування фактів українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни за комуністичного режиму, з від-

новленням демократичної Польщі 1989 р. та проголошенням незалежності України 1991 р. ця історична травма отримала шанс на «проговорювання» у суспільстві й фахове вивчення істориками. Характерною рисою початкового етапу «волинських» студій, за визнанням польських колег, стало те, що їх ініціювали окремі люди — як професійні історики, так й аматори, котрі пережили те лихоліття, мали відповідні спогади та сильну особисту мотивацію, водночас були активнішими поза академічним середовищем [8]. Одне з перших видань належало безпосереднім учасникам подій Ю. Туровському і В. Семашку [9], та стало результатом зусиль ветеранів Армії крайової ще з середини 1980-х рр. щодо встановлення кількості жертв, обставин їх смерті, а головне — максимального очорнення свого вчорашнього супротивника (Української повстанської армії) й перекладення на нього всієї провини. Заради справедливості вкажемо, що з боку фахового історичного середовища це видання наразилося на нищівну критику.

Класичним став поділ доробку фахівців, які вивчають українсько-польську проблематику, запропонований свого часу Г. Мотиною, на чотири групи: традиційну, ревізійністську, позанаукову, польських істориків українського походження [10, С. 168]. Нагадаємо: до так званих традиціоналістів (В. та Е. Семашки, В. Філяр, Г. Мазур, Л. Кулінська, Ч. Партач, Б. Гротт, Л. Попек) відносять авторів, котрі особливо гостро реагують й однозначно трактують події на західноукраїнських землях періоду Другої світової війни як злочин українських націоналістів. І. Ксеніч цілком слушно вказав на герметичність цього «народово-кресов'яцького» середовища [11, С. 46]. Його представники створили власний «науковий обіг», використовуючи дослідження своїх однодумців і дезавуюючи погляди решти авторів, яких навіть не запрошують до участі в конференціях, оскільки вони мають інше бачення українсько-польських відносин¹. Традиціоналісти дуже критично ставляться до ліберальних польських діячів, зокрема середовища паризької «Культури» та Є. Гедройця, котре, на їхнє переконання, доклалося до «вибілювання» ОУН й УПА. Історики-ревізійністи (К. Поддзяський / Б. Скарадзінський, Т.А. Ольшанський, Г. Мотика, Р. Внук, Г. Грицюк, А.Л. Сова) прагнуть об'єктивніше та стриманіше інтерпретувати Волинську трагедію, уводячи до наукового обігу нові джерела й доповнюючи студії невідомим фактичним матеріалом, намагаються долати негативний образ українця, поширений у Польщі. «Позанауковці» (Е. Прус, А. Корман, В. Поліщук) відомі своїми антиукраїнськими пропагандистськими публікаціями, а їхні праці на-

¹ Про це свідчать, напр., матеріали конференцій: «АК на Wołyńiu» (Варшава, 1994 р.), «Przed akcją "Wisła" był Wołyń» (за ред. В. Філяра; Варшава, 2000 р.), «Stosunki polsko-ukraińskie 1939—2004» (за ред. Б. Гротта; Варшава, 2006 р.), «Działalność nacjonalistów ukraińskich na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej» (за ред. Б. Гротта; Варшава, 2010 р.), «Ludobójstwo OUN-UPA w Małopolsce Wschodniej: Materiały z konferencji naukowej odbytej 6 czerwca 2009 r. podczas VI Dnia Kultury Kresowej», т. 1 (Кендзежин-Козле, 2009), «Kresy wczoraj, dzisiaj, jutro: Materiały z konferencji zorganizowanej 10 lipca 2015 r.» (за ред. Т. Скочка; Варшава, 2016 р.) та ін.

писані переважно на спогадах очевидців подій, які було використано для «доведення» наперед сформульованої тези про «злочинну діяльність українських націоналістів». Щодо істориків українського походження (М. Сивіцький, Є. Місило, Р. Дрозд, І. Галагіда), їхні дослідження переважно спрямовані на накопичення джерельного матеріалу та радше належать до доробку української національної історіографії (громадянство не є достатньою ознакою, щоб уважати їх представниками польської історичної науки).

Нині очевидна тенденція до утвердження монолітного єдиного погляду на Волинь-43 у польській історіографії. Якщо на початку тематичної дискусії спостерігалася принципова відмінність між традиціоналістами з їхнім розумінням згаданих подій як акту геноциду, спрямованого проти польського населення, та ревізіоністами, котрі схилилися до трактування тих подій як технології усунення польського населення з українських етнічних територій [12, С. 58], то поступово ця відмінність майже нівелювалася. Навіть за умови визнання хиб національної політики II Речіпосполитої та наявності жертв серед українського населення майже одностайно польські історики провину за ескалацію міжнаціонального конфлікту покладають на Організацію українських націоналістів.

Польська історіографія та політична думка неподільні у своєму прагненні вписати волинські події у випрацювану на Заході концепцію «genocide studies», класичним прикладом яких є студії Голокосту. Оскільки аргумент пережитого геноциду має чималу моральну та юридичну силу, існує величезна спокуса застосувати цей термін для наголошення власної віктимності. Аби довести геноцидний характер Волинської трагедії, польські дослідники, а слідом за ними представники польського політикуму беруть один епізод і виривають його з історичного контексту всіх подій, не згадуючи, що відбувалося до та після того. Цій тенденції слугують розвідки, присвячені волинським подіям, у світлі права [13]. Власне проти такого підходу й виступають українські фахівці В. В'ятрович, Б. Гудь, І. Патріляк та ін.

Не вдаючись до обговорення, наскільки виправданий особливий статус «підставової літератури» [14, С. 199; 15] щодо праці В. та Е. Семашків [16, 17], надто враховуючи фінансову підтримку видання офіційними інституціями (канцелярією президента Польщі, Бюро національної безпеки, Міністерством культури й національної спадщини), передрук тричі, численні рецензії українських, польських істориків і відзнаки (премії часопису «Przegląd Wschodni» 2001 р., ім. Ю. Мацкевича 2002 р., медаль «Pro Memoria», Нагорода хранителя національної пам'яті 2011 р.), мусимо констатувати її величезний розголос і безсумнівний вплив на подальший розвиток історіографії. На думку не лише авторів, а й усіх без винятку польських дослідників, саме вона нині використовується як найвагоміший доказ злочинів, що їх скоїли Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія проти польських мешканців, а отже є головним аргументом польської сторони. Саме вона стала «стандартом», взірцем для подібних праць щодо Львівського, Станіславівського, Тернопільського воєводств, авторами яких були пред-

ставники того ж комбатантського середовища [18, 19, 20]. При цьому донині, за винятком нечисленних спроб [21, 22], верифікації цих студій здійснено так і не було. Зрештою й українських авторів І. Пущука (Пуська), Я. Царука, І. Ольховського до проведення власних подвірних опитувань спонукала саме ця праця польських авторів.

Без перебільшення, найвідоміший фахівець із тематики українсько-польських відносин у роки Другої світової війни в Польщі — Г. Мотика (звернемо увагу на численні переклади його книжок українською [23], російською [24, 25], англійською [26], чеською [27] мовами). В унісон з іншими польськими істориками він послідовно заперечує, посилаючись на відсутність доказів, тезу про дії УПА як відповідь на погроми поляками українців і зв'язок холмських (1942 р.) та волинських (1943—1944 рр.) подій. Визнаючи право українців на незадоволення своїм політично-культурним становищем у польській державі, Г. Мотика все ж підкреслює організований характер подій на Волині та їх обумовленість рішенням очільників ОУН (б) про вигнання поляків під страхом смерті з земель, які націоналісти визнавали українськими етнічними територіями [28, С. 50—53]. На сьогодні польські історики вже фактично одностайно підтримують такий висновок.

Слід визнати, що коли 2003 р. на 60-ту річницю Волинської трагедії польська влада поставила перед українськими очільниками питання вшанування жертв українсько-польського протистояння в роки Другої світової, до цього не були готові ані політикум, ані суспільство, ані навіть фахові історики. Хоч ця тема була присутня у знаковій праці «Україна: Історія» О. Субтельного, стала предметом дискусій на міжнародних наукових семінарах «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни» (почергово відбувалися в Луцьку та Варшаві впродовж 1990-х рр.), але за винятком незначного регіонального виміру до 2002—2003 рр. резонансу вона не мала. Початок фундаментальних досліджень цієї проблеми пов'язують із діяльністю робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН та УПА 1997 р., однак вона так і залишилася на узбіччі вітчизняної історіографії. Визнаючи важливість результатів згаданих наукових семінарів, появу кількох монографій (на початку 2000-х рр. світ побачили праці київських істориків І. Ільюшина [29, 30, 31] та В. Сергійчука [32, 33]), статті в різнопланових продовжених виданнях, тексти доповідей і повідомлень у збірниках конференцій, це все ж таки не може бути співмірним зі станом вивчення волинської теми польськими колегами. З іншого боку, долучення до обговорення теми Волині-43 академічних істориків О. Лисенка [34, 35], Г. Боряка [36] та інших підтверджує значущість проблеми для держави й суспільства як такої, що її неможливо уникнути.

В українській історіографії, подібно як і в польській, правомірно виокремити щонайменше три течії: традиціоналістську, націонал-ліберальну, ревізійністську. Під традиціоналістами слід розуміти тих авторів, котрі дотримуються і продовжують національну / націоналістичну парадигму історичного процесу (П. Мірчук, М. Лебець, Л. Шанковський, В. В'ятрович, І. Патриляк,

В. Сергійчук, Д. Чобіт). Ревізіоністи, як і в польському випадку, це ті дослідники, котрі прагнуть відійти від чорно-білої візії історичного минулого та зрозуміти позицію опонента (Л. Зашкільняк, І. Ільюшин, О. Каліщук, Р. Кутовий, О. Морозова). Варто вказати, що якщо на початку волинської дискусії в ній були присутні автори, які розглядали українсько-польське протистояння в роки Другої світової винятково в радянській парадигмі звинувачень українських націоналістів у всіх реальних і нереальних злочинах (Ю. Войцеховський, В. Масловський, В. Наконечний, А. Чайковський), то останні десятиліття з подоланням радянської спадщини ми їх не спостерігаємо. Українська історіографія не використала час від дискусій початку ХХІ ст. для ретельного вивчення та аналізу подій міжетнічної ворожнечі на західноукраїнських землях.

Як зазначив львівський історик О. Сухий, засадничим для вітчизняних дослідників у трактуванні подій 1943 р. на Волині є образ «галицько-волинського вузла» українсько-польських суперечностей, який виник ще в попередні століття та який польська держава в міжвоєнний період не розв'язала, а натомість ще більше ускладнила, через що конфлікт між українцями й поляками у часи Другої світової трансформувався з етносоціального в етнополітичний [37, С. 114].

Перспективними слід уважати ті історичні студії, які дозволяють вийти за нав'язувані вузькі рамки міжнаціонального воєнного конфлікту. Так, львівський професор Б. Гудь, наслідуючи школу Д. Бовуа, вписав волинські події у широкий контекст етносоціальних конфліктів між українцями та поляками ХІХ — першої половини ХХ ст. [38, 39, 40]. А. Русначенко [41] й О. Каліщук [42, С. 92—110] розглядають українсько-польське протистояння на широкому тлі етнічної історії Центрально-Східної Європи (Балтія, Балкани). Принципово дискусійним пунктом залишається питання подій на Холмщині як точки відліку ескалації відносин між українцями та поляками.

Розширення археографічної бази студіювання волинської проблематики, безперечно, позитивне явище як для української, так і польської історичної науки. Знаковим став досвід документального збірника, підготовленого спільно фахівцями двох країн [43]. Для вітчизняної історіографії важливим слід уважати археографічне видання матеріалів національного підпілля, впорядковане В. В'ятровичем [44]. Пресові публікації Польської підпільної держави як джерело для відтворення подій 1943 р. на «південно-східних територіях Речі-посполитої» вивчали Е. Щепаник [45, С. 298—316], О. Каліщук [46, С. 150—160]. На радянські джерела, які відображають українсько-польський конфлікт, звернули увагу М. Зайончковський [47, С. 105—149] і Л. Адамський та Г. Грицюк — редактори видання, присвяченого політиці СРСР щодо Польщі й поляків у роки Другої світової війни, де лівову частку матеріалів становлять документи, які стосуються українсько-польського антагонізму на Волині [48].

Серед тенденцій останнього часу вкажемо на входження волинської теми до орбіти цифрової гуманітаристики, яка демонструє нові підходи до дослідницької роботи та формує досі незнані уявлення про можливості репрезентації результатів. Це ініціатива польського Інституту національної пам'яті щодо

створення бази даних жертв «волинського злочину». Тут важливо наголосити на двох моментах — ушануванні жертв як головній меті проекту та визнанні неправдивості частини відомостей і необхідності їх верифікації [49]. Оригінальністю та ґрунтовністю вирізняється інтерактивна мапа «Українські жертви Волині 1938—1944 рр. у картах і таблицях» [50, 51], упорядники якої здійснили спробу узагальнити підрахунки кількості загиблих унаслідок збройного протистояння напередодні та в роки Другої світової війни (спочатку у Володимир-Волинському р-ні, а згодом і в інших). Запропонований дослідниками підхід дав змогу провести необхідну верифікацію та зробити висновки про прямий зв'язок масштабів українських втрат із близькістю українських сіл до польських осередків (баз самооборони), німецьких гарнізонів, поліцейних підрозділів (шутцмани) та залізниці.

Виклики сучасності

Заради справедливості, зазначимо, що відповідь на питання, в якому напрямі має рухатися волинська дискусія загалом та історіографія зокрема, в нових реаліях російсько-української війни вже спробували давати українські й польські автори [52, 53, 54, 55, 56].

Як слушно зауважив А. Павлишин, розмови про минуле залежать від контексту моменту. А такого, який маємо нині, не було в усій спільній українсько-польській історії [57, С. 2]. Варшава всіма своїми діями показувала, що не висуватиме Києву жодних умов, не вимагатиме нічого в обмін на будь-який елемент своєї допомоги, навіть символічно. Ба більше, вона давала зрозуміти, що будь-які проблеми у взаємовідносинах готова взяти на себе. Варто нагадати, що віцепрем'єр П. Глінський, який віддавна відповідає за діалог між Україною та Польщею щодо питань спільної історичної пам'яті, визнав, що відповідні проблеми відійшли на другий план і саме це дає небувалий шанс на порозуміння [58].

Утім, з останнім не все так просто. Адже найконфліктнішим полем продовжують залишатися історичні питання. Особливо ті, що стосуються подій на Волині й інших спірних сторінок часів Другої світової війни. Україна та Польща зблизилися на тлі російської агресії проти нашої країни, але старі історичні суперечки не вирішені, лише поставлені на паузу. Видається, що ані на рівні державних осіб та інституцій, ані суспільства в Україні донині немає розуміння, що волинська справа ніколи не зійде з порядку денного українсько-польських відносин. Рівень обізнаності нашого суспільства про ті події від часу першої широкої дискусії 2003 р. фактично не змінився; саме питання залишається регіональним і не вийшло на загальнодержавний рівень; вітчизняний політикум вважає його неактуальним та другорядним. Останні заяви польських високопосадовців (прем'єра М. Моравецького, секретаря Міністерства культури та національної спадщини Я. Селліна) не залишають сумніву, що у сучасних українсько-польських відносинах проблема Волині-43 надважлива. Ще у травні 2022 р. під час зустрічі з учасниками Національного конгресу молодіжного

діалогу та на липневих заходах, присвячених роковинам «Кривавої неділі», очільник польського уряду М. Моравецький, відповідаючи на питання учасників форуму, зазначив: «У мене немає жодної згоди фальсифікувати історію й мінімізувати геноцид поляків на Волині та на східних кресах», утім додавши, що, «не забуваючи про це, мусимо дивитися на тут і зараз, на безпеку тут і зараз». Не виключено, що подібна риторика лунатиме й надалі від польських політичних діячів, адже 2023-й буде роком виборів до парламенту.

Водночас офіційний Київ робить жести (як це видно на прикладі рішення про надання згоди на початок пошуково-ексгумаційних робіт на могилах поляків, убитих УПА), що можуть бути позитивно сприйняті в Польщі. Цілком імовірно, що й надалі обидві країни прагнутимуть згладжувати проблемні кути або взагалі послуговуватимуться принципом «тут і зараз».

При цьому українське суспільство, політикум, експертне середовище повинні усвідомити — найдієвішим запобіжником від «спотикання» на темі Волині-43 в майбутньому є виконання «домашнього завдання», тобто ретельне та фахове її вивчення, максимальне нагромадження джерельного матеріалу. Реалізація фахівцями-істориками державних програм дослідження волинських подій є підґрунтям для глибокого історичного порозуміння між обома народами та країнами. Всі темні закутки національної історії повинні висвітлити ми самі, не чекаючи втручання «третьої сторони».

Якщо планується серйозне обговорення між українцями й поляками волинської теми (а це неминуче), має бути раціональна формула та певна співпраця між інституціями. Без цього крайні позиції з обох сторін лише набуватимуть сили, унеможливаючи контроль ситуації. Для поляків абсолютно нормально пам'ятати Волинь-43, але потрібно не забувати й іншу частину історичного минулого — депортації 1944—1946 рр., операцію «Вісла». Для українців рівно ж природною є пам'ять про сталінські репресії, Голодомор, утім вона має співіснувати з трагедією на західноукраїнських землях.

Із Польщею варто вибудовувати суто прагматичні стосунки без якогось символічного «братерства» і «стратегічного партнерства». Будь-який діалог (у тому числі історичний) можливий лише за умови визнання рівності сторін. Якщо хтось наполягатиме, що за беззастережну та широкомасштабну підтримку Польщі й поляків у російсько-українській війні наша країна, українці повинні піти на поступки в історичній політиці — це шлях у нікуди. Передовсім суспільство має розуміти, що кожен народ має свою історичну пам'ять та свою історичну правду, а відмінний погляд на історію не передбачає антиукраїнської чи антипольської позиції. І нині більш ніж слушний момент для усвідомлення цього. За визнанням Л. Адамського, війна «схилила українських і польських націоналістів (не представників партій), а людей, які думають іншими категоріями, що інший образ історії, зокрема цього періоду, ще не означає ворожнечі. Польські націоналісти починають розуміти, що культ Бандери, незалежно від того, які були в нього погляди, ким був, але цей культ спрямований сьогодні проти Росії. Війна довела, що інша історична перспектива

не означає ворожнечі. Бо треба реально боротися з Росією» [50]. Позитивне ставлення українців до Польщі та поляків теж не викликає сумніву.

Можна стверджувати, що історичні політики України й Польщі потребують змін. І вони напевне будуть. Хибна практика «бухгалтерії кривд» має залишитися в минулому. Подальші дослідження не повинні зводитися лише до визначення ступеня провини або відповідальності тієї чи іншої сторони за минуле — вони мають сприяти встановленню та поясненню справжніх причин, формуванню висновків для майбутнього. Розвиток продуктивного діалогу щодо перебігу українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни залежить і від історичного середовища, і від позиції та підтримки держави.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Troian, S. Problemy funkcjonowania historycznej pamięci w przestrzeni krajów Tsentralno-Skhidnoi Yevropy. *Ukraina: Narracje, języki, historie*. Pod red. M. Gaczkowskiego. Wrocław, 2015. 29-42 [in Ukrainian].
[Троян С. Проблеми функціонування історичної пам'яті у просторі країн Центрально-Східної Європи. *Ukraina: Narracje, języki, historie*. Pod red. M. Gaczkowskiego. Wrocław, 2015. S. 29—42].
2. Kalishchuk, O. U tini Volyni? Istorii vs pamiat. Lviv, 2016 [in Ukrainian].
[Каліщук О. У тині Волині? Історія vs пам'ять. Львів, 2016. 202 с.].
3. Kalishchuk, O. Volyn'43: istoriografichne piznannia i kryve dzerkalo pamiat. Lviv, 2020 [in Ukrainian].
[Каліщук, О. Волинь'43: історіографічне пізнання і криве дзеркало пам'яті. Львів, 2020. 528 с.].
4. Gerhard, J. Łuny w Bieszczadach. Warszawa: Wyd-wo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1959 [in Polish].
5. Szcześniak, A.B., Szota, W.Z. Droga donikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nationalistów i jej likwidacja w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1973 [in Polish].
6. Tsepanda, I. Vybrani problemy ukraińsko-polskoho protystoiannia 1943—1947 rokov v otsinkakh suchasnykh polskykh istorykiv. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Istorychni nauky*. 2001. 7/9: 693-700 [in Ukrainian].
[Цепенда І. Вибрані проблеми українсько-польського протистояння 1943—1947 років в оцінках сучасних польських істориків. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки*. 2001. № 7/9. С. 693—700].
7. Torzecki, R. Polacy i Ukraińcy: sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej. Warszawa: Wyd-wo Naukowe PWN, 1993 [in Polish].
8. Pisuliński, J. Polsko-ukraiński widnosyny 1939—1947 rr. u polskii istoriografii — ohliad doslidzhen. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/polsko-ukrainski-vidnosini-1939-1947-rr-u-polskii-istoriografii-oglyad-doslidzhen> [in Ukrainian].
[Пісулінський Я. Польсько-українські відносини 1939—1947 рр. у польській історіографії — огляд досліджень. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/polsko-ukrainski-vidnosini-1939-1947-rr-u-polskii-istoriografii-oglyad-doslidzhen> (дата звернення 20.05.2023)].
9. Turowski J., Siemaszko W. (oprac.). Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939—1945. Warszawa: Wyd. Główna Komisja Zbrodni Hitlerowskich w Polsce: Instytut Pamięci Narodowej, Środowiska Żołnierzy 27 WD Armii Krajowej, 1990 [in Polish].

10. Motyka, G. Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939—1948 w polskiej historiografii po roku 1989. *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku*. Pod red. P. Kosiewskiego i G. Motyki. Kraków: Universitas, 2000 [in Polish].
11. Ksenicz, I. Konflikt polsko-ukraiński w latach 1943—1947 w polskiej historiografii i debacie politycznej. *Refleksje: pismo naukowe studentów i doktorantów WNPID UAM*. 2013. 7: 46 [in Polish].
12. Iliushyn, I. Volynska trahediia 1943—1944 rr. Kyiv, 2003 [in Ukrainian]. [Ільюшин І. Волинська трагедія 1943—1944 рр. Київ, 2003. 313 с.]
13. Turejko, T. Zbrodnia wołyńska w świetle prawa międzynarodowego. Warszawa, 2023 [in Polish].
14. Motyka, G. Plan: wykarczować. *Karta*. 2005. 46: 90-97 [in Polish].
15. Motyka, G. Rany Wołynia. *Zeszyty Historyczne*. 2001. 138: 199 [in Polish].
16. Siemaszko, W., Siemaszko, E. Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia, 1939—1945. 2 t. Wyd. 3. Warszawa: Wyd-wo von Borowiecky, 2008 [in Polish].
17. Siemaszko, W., Siemaszko, E. Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia, 1939—1945. 2 t. Warszawa: Wyd-wo von Borowiecky, 2000 [in Polish].
18. Jastrzębski, S. Księga ofiar Ludobójstwa Polaków przez Ukraińców na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939—1946. T. 1: Eksterminacja ludności polskiej w województwie lwowskim w latach 1939—1946. Wrocław: Nortom, 2021 [in Polish].
19. Jastrzębski, S. Księga ofiar ludobójstwa Polaków przez Ukraińców na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939—1946. T. 2: Eksterminacja ludności polskiej w województwie stanisławowskim w latach 1939—1946. Wrocław; Chorzów: Nortom, 2022 [in Polish].
20. Jastrzębski, S. Księga ofiar ludobójstwa Polaków przez Ukraińców na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939—1946. T. 3: Eksterminacja ludności polskiej w województwie wołyńskim w latach 1939—1946. Wrocław; Chorzów: Nortom, 2022 [in Polish].
21. Borschchuk, Ya. Usni dzherela do istorii ukrainsko-polskykh vidnosyn na Volyni pid chas Druhoi svitovoi viiny: typolohiia, interpretatsiia, veryfikatsiia: Diss. ... Ph. D in History. Kyiv, 2016 [in Ukrainian]. [Борщик Я. Усні джерела до історії українсько-польських відносин на Волині під час Другої світової війни: типологія, інтерпретація, верифікація: Дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Borschuk_Yaroslav/Usni_dzherela_do_istorii_ukrainsko-polskykh_vidnosyn_na_Volyni_pid_chas_Druhoi_svitovoi_viiny_typolo.pdf? (дата звернення 20.05.2023)].
22. Syrnyk, J. Wstęp do weryfikacji danych z książki “Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie lwowskim w latach 1939—1947”. *Pamięć i Sprawiedliwość*. 2016. 1: 368-397 [in Polish].
23. Motyka, G. Vid volynskoi ryzanyny do operatsii “Visla”. Polsko-ukrainskyi konflikt 1943—1947 rr. Avtoryz. per. z pol. A. Pavlyshyna, pisliam. I. Iliushyna. Kyiv: Dukh i Litera, 2013 [in Ukrainian]. [Мотика Г. Від волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943—1947 рр. Авториз. пер. з пол. А. Павлишина, післям. І. Ільюшина. Київ: Дух і Літера, 2013. 360 с.]
24. Motyka, G. Ot Volynskoi rezni do operatsii “Visla”. Polsko-ukrainskij konflikt: 1943—1947. Moscow: Politicheskaiia entsiklopedija, 2014 [in Russian]. [Мотыка Г. От Волинской резни до операции «Висла». Польско-украинский конфликт: 1943—1947. Москва: Политическая энциклопедия, 2014. 336 с.]

25. Motyka, G. Volyn 43. Genotsidnaia chistka: fakty, analogii, politika istoricheskoi pamiaty. Per. s pol. V.T. Vedenevoj. Moscow, 2018 [in Russian].
[Мотыка Г. Вольнь 43. Геноцидна чистка: факты, аналогии, политика исторической памяти. Пер. с пол. В.Т. Веденевој. Москва, 2018. 212 с.]
26. Motyka, G. From the Volhynien Massacre to Operation Vistula: the Polish-Ukrainian conflict 1943—1947. Paderborn: Ferdinand Schöningh: Brill Deutschland, 2023.
27. Motyka, G. Volyň 1943. Genocidní čistka — fakta, analogie, historická politika. Z pol. přeložil M. Veselka. Praha: Academia, 2018 [in Czech].
28. Motyka, G. To była zaplanowana rzeź. *Polityka*. 2013. 28: 50-53 [in Polish].
29. Piushyn, I. OUN-UPA i ukrainske pytannia v roky Druhoi svitovoi viiny (v svitli polskyykh dokumentiv). Kyiv, 2000 [in Ukrainian].
[Ільюшин І. ОУН-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів). Київ, 2000. 198 с.]
30. Piushyn, I. Protystoiannia UPA i AK (Armii Kraiovoi) v roky Druhoi svitovoi viiny na tli diialnosti polskoho pidpillia v Zakhidnii Ukraini. Kyiv, 2011 [in Ukrainian].
[Ільюшин І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. Київ, 2011. 290 с.]
31. Piushyn, I. Ukrainska Povstanska Armiiia i Armiiia Kraiova. Protystoiannia v Zakhidnii Ukraini (1939—1945). Kyiv, 2009 [in Ukrainian].
[Ільюшин І. Українська Повстанська Армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939—1945). Київ, 2009. 399 с.]
32. Serhiichuk, V. Trahediia Volyni. Prychyny i perebih polsko-ukrainskoho konfliktu v roky Druhoi svitovoi viiny. Kyiv, 2003 [in Ukrainian].
[Сергіичук В. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. Київ, 2003. 140 с.]
33. Serhiichuk, V. Trahediia Volyni. Prychyny i perebih polsko-ukrainskoho konfliktu v roky Druhoi svitovoi viiny. Vyd. 2, dop. Kyiv, 2009 [in Ukrainian].
[Сергіичук В. Трагедія Волині. Причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. Вид. 2-ге, доп. Київ, 2009. 200 с.]
34. Lysenko, O., Marushchenko, O. Ukrainsko-polski stosunky periodu Druhoi svitovoi viiny u vitchyznianiі istoriografii. Bibliografichni pokazhchyk. Kyiv; Ivano-Frankivsk, 2003 [in Ukrainian].
[Лисенко О., Марущенко О. Українсько-польські стосунки періоду Другої світової війни у вітчизняній історіографії. Бібліографічний покажчик. Київ; Івано-Франківськ, 2003. 124 с.]
35. Lysenko, O. Ukrainsko-polskyi konflikt. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*. 2007. T. 16, ch. 1: Na poshanu d-ra ist. nauk, prof. S.V. Kulchyt'skoho z nahody 70-richchia vid dnia narodzhennia ta 50-richchia nauk. diialnosti. 384-394 [in Ukrainian].
[Лисенко О. Українсько-польський конфлікт. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. Т. 16, ч. 1: На пошану д-ра іст. наук, проф. С.В. Кульчицького з нагоди 70-річчя від дня народження та 50-річчя наук. діяльності. С. 384—394].
36. Boriak, H., Lysenko, O. Volynska trahediia 1943 r.: istorychnyi, pravovyi ta politychnyi vymiry v konteksti rishennia Polskoho Seimu. 2016. URL: http://history.org.ua/LiberUA/EksBLVolTr_2016/EksBLVolTr_2016.pdf [in Ukrainian].
[Боряк Г., Лисенко О. Волинська трагедія 1943 р.: історичний, правовий та політичний виміри в контексті рішення Польського Сейму. 2016. URL: http://history.org.ua/LiberUA/EksBLVolTr_2016/EksBLVolTr_2016.pdf (дата звернення 20.05.2023)].
37. Sukhyi, O. Ukrainskyi vyzvolnyi rukh seredyny XX st. v natsionalnii istoriografii 1988—2018 rr. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnogo universytetu. Humanitarni nauky*. 2018. 15: 104-128 [in Ukrainian].

- [Сухий О. Український визвольний рух середини ХХ ст. в національній історіографії 1988—2018 рр. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*. 2018. Вип. 15. С. 104—128].
38. Hud, V. *Ukrainci — poliaci: kto vinen? U poshuku pershoprychyn konfliktiv pershoi polovyny XX st.* Lviv: Kalvariia, 2000 [in Ukrainian].
[Гудь Б. Українці — поляки: хто винен? У пошуку першопричин конфліктів першої половини ХХ ст. Львів: Кальварія, 2000. 192 с.]
39. Hud, V. *Z istorii etnosotsialnykh konfliktiv. Ukrainci i poliaci na Naddnyprianshchyni, Volyni i u Skhidni Halychyni v XIX — pershii polovyni XX st.* Avtoryz. per. z pol. A. Pavlyshyna. Kharkiv: Akta, 2018 [in Ukrainian].
[Гудь Б. З історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в ХІХ — першій половині ХХ ст. Авториз. пер. з пол. А. Павлишина. Харків: Акта, 2018. 482 с.]
40. Hud, V. *Zahybel Arkadii. Etnosotsialni aspekty ukrainsko-polskykh konfliktiv XIX — pershoi polovyny XX st.* Lviv, 2006 [in Ukrainian].
[Гудь Б. Загибель Аркадії. Етносоціальні аспекти українсько-польських конфліктів ХІХ — першої половини ХХ ст. Львів, 2006. 448 с.]
41. Rusnachenko, A. *Narod zburenyi: Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini i natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940—1950-kh rr.* Kyiv: Pulsary, 2002 [in Ukrainian].
[Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литви, Латвії, Естонії у 1940—1950-х рр. Київ: Пульсари, 2002. 519 с.]
42. Kalishchuk, O. *Ukrainsko-lytovsko-polskyi dosvid “viiny u viiny”: sprobа komparatyvnoho analizu.* *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2018. 3: 92-110 [in Ukrainian].
[Калищук О. Українсько-литовсько-польський досвід «війни у війни»: спроба компаративного аналізу. *Український історичний журнал*. 2018. № 3. С. 92—110].
43. *Polshcha ta Ukraina u trydtsyatykh — sorokovykh rokakh XX st.* = *Polska i Ukraina w latach trzydziestych — czterdziestych XX w: Nevidomi dokumenty z arkhiviv spetssluzhb.* T. 4: *Poliaci i ukrainci mizh dvoma totalitarnymy systemamy, 1942—1945.* Ch. 1: *Stosunki AK — UPA na foni polityky okupantiv. Na Volyni.* Warsaw; Kyiv, 2005; Ch. 2. *V Halychyni. Na zemliakh Kholmshchyny i Hrubeshivshchyny.* Warsaw; Kyiv, 2005 [in Ukrainian].
[Польща та Україна у тридцятих — сорокових роках ХХ ст. = *Polska i Ukraina w latach trzydziestych — czterdziestych XX w: Nevidomi dokumenty z arkhiviv spetssluzhb.* T. 4: *Poliaci i ukrainci mizh dvoma totalitarnymi systemami, 1942—1945.* Ч. 1: *Стосунки АК — УПА на фоні політики окупантів. На Волині.* Варшава; Київ, 2005; Ч. 2. *В Галичині. На землях Холмщини і Грубешівщини.* Варшава; Київ, 2005].
44. *Polsko-ukrainski stosunki v 1942—1947 rokakh u dokumentakh OUN ta UPA: u 2 t. / Vidp. red. ta upor. V.M. Viatrovych.* T. 1: *Viina pid chas viiny. 1942—1945.* Lviv: Tsentr doslidzhenn vyzvolnoho rukhu, 2011; T. 2: *Viina pislia viiny. 1945—1947.* Lviv: Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu, 2011 [in Ukrainian].
[Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. / Відп. ред. та упор. В.М. В'ятрович. Т. 1: *Війна під час війни. 1942—1945.* Львів: Центр дослідження визвольного руху, 2011. 792 с.; Т. 2: *Війна після війни. 1945—1947.* Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. 576 с.]
45. Szczepanik, E. *Rok 1943 na Kresach Południowo-Wschodnich RP w świetle publikacji prasowych Polskiego państwa podziemnego.* *Pamięć i Sprawiedliwość*. 1997—1998. XL: 298-316 [in Polish].

46. Kalishchuk, O. Ukrainsko-polski vzajemny u roky Druhoi svitovoi viiny u svitli konspiratyvnoi presy natsionalnykh pidpil. *Ukraina — Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*. 2022. 15: 150-160 [in Ukrainian].
[Каліщук О. Українсько-польські взаємини у роки Другої світової війни у світлі конспіративної преси національних підпіл. *Україна — Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2022. Вип. 15. С. 150—160].
47. Zajczkowski, M. Stosunki polsko-sowieckie na Wołyniu 1943—1944 w świetle dokumentów czerwonych partyzantów. *Sowieci a polskie podziemie 1943—1946: wybrane aspekty stalinowskiej polityki represji*. Ł. Adamski, G. Hryciuk i G. Motyka, red. Warszawa: Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, 2017. S. 105-149 [in Polish].
48. Wołyń i Galicja Wschodnia pod okupacją niemiecką 1943—1944. Ł. Adamski, G. Hryciuk, red. Warszawa: Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, 2019 [in Polish].
49. IPN po raz pierwszy udostępnił on-line Bazę Ofiar Zbrodni Wołyńskiej, Warszawa, 2020. URL: <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/102570,IPN-po-raz-pierwszy-udostepni-on-line-Baze-Ofiar-Zbrodni-Wolynskiej-Warszawa-8-l.html> [in Polish].
50. Tereshchuk, H. Ukraina i Polshcha: nuni vidnosyny formuie viina, ale pytannia Volynskoi trahedii, Bandery ta UPA zalyschaiutsia. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-bandera-upa-dopomoha/32223196.html> [in Ukrainian].
[Терещук Г. Україна і Польща: нині відносини формує війна, але питання Волинської трагедії, Бандери та УПА залишаються. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-bandera-upa-dopomoha/32223196.html>].
51. Khalak, N. Volyn interaktyvna: tsyfrova platforma dlia humanitarnykh doslidzhen. *Volyn u yevropeiskomu heopolitychnomu ta kulturnomu prostori: vybrani pytannia*. Odesa: Helvetyka, 2021. 314-325 [in Ukrainian].
[Халак Н. Волинь інтерактивна: цифрова платформа для гуманітарних досліджень. *Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: вибрані питання*. Оdesa: Гельветика, 2021. С. 314—325].
52. Gliński, P. Walka o wolność nigdy się nie kończy. *Polski Kompas: Rocznik Instytucji Finansowych i Spółek Akcyjnych*. 2022. Jesień [in Polish].
53. Jezierski, J. Czas sposobny na porządkowanie zaległych spraw polsko-ukraińskich. *Debata*. 2022. 7: 3 [in Polish].
54. Maciejewski, J. Jak przeprocować ludobójstwo na Wołyniu?: z mroków II wojny światowej Stepan Bandera powrócił na Ukrainę nie tylko jako symbol nacjonalizmu, ile jako wyobrażenie o walce nsrodu z Sowietami. *WSieci*. 2022. 11—17. VII (Nr 28): 47-49 [in Polish].
55. Tereshchuk, H. Ukraina i Polshcha: nuni vidnosyny formuie viina, ale pytannia Volynskoi trahedii, Bandery ta UPA zalyschaiutsia. *Radio Svoboda*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vijna-bandera-upa-dopomoha/32223196.html> [in Ukrainian].
[Терещук Г. Україна і Польща: нині відносини формує війна, але питання Волинської трагедії, Бандери та УПА залишаються. *Radio Svoboda*. 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vijna-bandera-upa-dopomoha/32223196.html> (дата звернення 20.05.2023)].
56. Ziemkiewicz, R.A. Oswajanie tragedii: czy obecny kompromis nas satysfakcjonuje?: tocząca się wojna dostarcza silnego argumentu za postawą cierpliwego czekania i umiarkowanego nacisku na Ukraińców w sprawie zbrodni wołyńskiej. *Do Rzeczy: tygodnik Lisickiego*. 2022. VII (Nr 29): 26-27 [in Polish].
57. Pawłyszyn, A. Jak dziś rozmawiać o tej rzezi. *Ale Historia*. 2022. 9 lipca (Nr 27): 2 [in Polish].
58. Gliński, P. Walka o wolność nigdy się nie kończy. *Polski Kompas: Rocznik Instytucji Finansowych i Spółek Akcyjnych*. 2022. Jesień [in Polish].

Надійшла / Received 22.05.2023

Oksana KALISHCHUK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at Department History of Ukraine and Archaeology,
Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)
Kalishchuk.Oxana@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1272-7920>

UKRAINIAN-POLISH RELATIONS
IN THE WORLD WAR II: INTERPRETATIONS OF THE PAST
IN THE CONTEXT OF CHANGING GEOPOLITICAL REALITIES

The purpose is to examine the main trends in the development of domestic and foreign historiography of the Volyn tragedy, which will allow us to propose steps to establish a historical dialogue. Understanding the process of scientific historical knowledge accumulation about the relations between the two states and peoples, which hindered their development, and outlining promising areas for further research in connection with the genesis of the theoretical and methodological foundations of research is a practical and applied **task**. **The methodology** is based on the integrated use of scientific principles (historicism, objectivity, consistency, continuity), as well as the use of general scientific, interdisciplinary, and special historical methods (historiographical analysis and synthesis, historical and chronological, historical and comparative, systemic and structural, historical and genetic, historical and typological, etc. **The scientific novelty** is to identify, on the basis of a wide range of historiographical sources, the stages and directions/currents of the historiography of the Ukrainian-Polish confrontation during the World War II. **Main results**. It is indicated that the Volyn events turned out to be the most painful page of the common Ukrainian-Polish past. The views of Ukrainian and Polish historians on the problem are presented. The main trends and stages of studying the Volyn tragedy by historians of Ukraine and Poland are analysed. It is stated that today's historiography includes hundreds of scientific studies devoted to the Volyn problem with different levels of scientific value and novelty. The author points out the disproportionality, which is a manifestation of their unequal importance for Ukrainian and Polish historians, and on the other hand, the inertia and template of research activities. The article not only describes the state of development of national historiographies but also identifies promising areas. **Conclusions**. The contrariety of approaches and interpretations of facts and events is caused by researchers belonging to different scientific trends, schools, and even specific preferences, views, and interests.

Keywords: *Volyn tragedy, Ukrainian-Polish relations, World War II, historiography.*